

Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Mevcut Yasal Durumu ve Uygulamadaki Sorunlar

*

Atila Gül¹

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Gizem Dinç²

ORCID: 0000-0003-2406-604X

Tuğba Akın³

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Aslı İlayda Koçak⁴

ORCID: 0000-0001-5829-2403

Öz

Günümüzde, kentsel açık ve yeşil alanlar (AYA) kent insanı ve kent ekosistemine yönelik çok yönlü hizmet ve katkıları nedeniyle sürdürülebilir ve yaşanabilir kentlerin oluşturulmasında önemli bir role sahiptir. Özellikle kentlerin sahip olduğu kişi başına düşen yeşil alan miktarı medeniyet göstergesi olarak kabul edilmektedir. Kentsel yeşil alan standartlarının belirlenmesinde kentin nüfusu, coğrafi konumu, sosyo-ekonomik özellikleri ve mevcut yeşil alan kullanımlarının etkili olduğu bilinmektedir. Kentsel açık ve yeşil alanların konumu, tipleri, analizi, alansal dağılımı, kapasitesi, işlevselliği ve yeterliliği vb. özellikler planlama ve tasarımın en önemli bileşenleri sayılmaktadır. Türkiye’de AYA’nın planlanması ve yönetimi; İmar Yasası ve ilgili yönetmeliklerde tanımlandığı şekliyle uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’deki mevcut mevzuatta AYA, “Kavramsal Çerçeve ve Tipolojik Sınıflandırma”, “Standartlar”, “Projelendirme ve Uygulama”, “Mesleki Görev ve Sorumluluk” ve “Kurumsal veya Yönetimsel Yetki ve Sorumluluk” olmak üzere 5 farklı boyutta incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu bağlamda mevcut yasal düzenlemelerde AYA yönelik kavramsal çerçevesi, tanımlamalar, standartlar vb. konularda eksikliklerin ve yetersizliklerin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel açık ve yeşil alanlar, kentsel planlama, imar mevzuatı, kentsel tasarım, peyzaj mimarlığı

¹ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: gizemdincc@sdu.edu.tr

³ Y. L. Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: tugbaakin21@gmail.com

⁴ Y. L. Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, E-mail: aslilaydakocak@gmail.com

Current Legal Status of Urban Open and Green Areas and Problems in Practice

*

Atila Gül⁵

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Gizem Dinç⁶

ORCID: 0000-0003-2406-604X

Tuğba Akın⁷

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Aslı İlayda Koçak⁸

ORCID: 0000-0001-5829-2403

Abstract

Nowadays, urban open and green areas (OGA) have an important role in the creation of sustainable and livable cities due to their versatile services and contributions to the urban people and urban ecosystem. In particular, the amount of green areas per person owned by cities is accepted as an indicator of civilization. It is known that the population, geographical location, socio-economic characteristics of the city and the use of existing green areas are effective in determining the urban green space standards. The location, types, analysis, spatial distribution, capacity, functionality and adequacy of urban OGA etc. features are considered the most important components of planning and design. Planning and management of the OGA in Turkey; It is implemented as defined in the Development Law and related regulations. In this study, in the current legislation in Turkey, OGA has been examined and interpreted in 5 different dimensions as "Conceptual Framework and Typological Classification", "Standards", "Projecting and Implementation", "Professional Duty and Responsibility" and "Corporate or Managerial Authority and Responsibility". In this context, in the current legal regulations, the conceptual framework for open and green areas, definitions, standards, project design, implementation etc. It has been determined that there are deficiencies and deficiencies in the issues.

Keywords: Urban open and green spaces, urban planning, legislation, urban design, landscape architecture

⁵ Prof., Süleyman Demirel University, E-mail: atilagul@sdu.edu.tr

⁶ R. A., Süleyman Demirel University, E-mail: gizemdinc@sdu.edu.tr

⁷ Graduate Student, Süleyman Demirel University, E-mail: tugbaakin21@gmail.com

⁸ Graduate Student, Süleyman Demirel University, E-mail: aslilaydakocak@gmail.com

Giriş

Günümüzde yüksek çekim gücüne sahip kentler, hızlı nüfus artışı ile birlikte inşaat, sanayi, turizm, hizmet, ulaşım, eğitim gibi çok bileşenli sektörlerin faaliyetleri sonucu sağlıklı, düzensiz ve kimliksiz mekanlara dönüştüğü kabul görmektedir. Bu bağlamda yatay ve dikey yönde gelişen yapılaşma, yoğun araç trafiği, nüfus artışı, çevre kirliliği, açık ve yeşil alanların yetersizliği gibi olumsuz faktörler atmosfere daha fazla CO2 salınımına yol açmış ve kentlerde ısı adası etkisini oluşturmuştur. Buna bağlı olarak, kent peyzajı sürekli değişime uğrayarak tahrip olmuş ve bunun sonucu olarak özellikle büyük kentler yaşamsal çekiciliğini ve kalitesini giderek kaybetmiştir (Gezer ve Gül, 2009, s.11).

Genel olarak kentlerin genel karakteri, 3 temel alansal karakter tipinin (a-Her türlü bina veya yapı alanlarının konumu, yoğunlukları ve dağılımları, b-Ulaşım alanlarının konumu, yoğunlukları, dağılımı, c-Açık ve yeşil alanların konumu, yoğunlukları ve dağılımları) birbirleriyle ilişki ve etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Açık ve yeşil alanlar (AYA), insan ile doğa arasındaki bozulan ilişkiyi dengeleme ve kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yeşil alanların nitelik ve nicelikleri, medeniyetin ve yaşam kalitesinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda pek çok gelişmiş ülke, insanların zihinsel, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak insan yaşamı için uygun kent mekanı planlama ve tasarımı oluşturma çabasına yönelmektedir (Gül ve Küçük, 2001, s.29).

Kentsel mekanlarda AYA, yaşamsal bir gerekliliktir ve bir kente ekolojik, ekonomik, sosyokültürel, psikolojik ve estetik açısından önemli katkılar sağlayan fiziksel mekanlardır. Özellikle kent mikro-klimasını düzenleyen, doğa ile bütünleştiren, aktif ve pasif rekreasyon imkanı sağlayan, eğlence ile ilgili donatılara olanak veren mekânsal olarak kitle-boşluk dengesini belirleyen vb. özellikleri ile kentsel yaşam kalitesinin oluşturulmasında önemli rol üstlenmektedir (Gül ve Küçük, 2001; s.29, Öztürk, 2004; Gezer ve Gül, 2009; Aksoy, 2014; Eraslan vd., 2014). Yeşil alanlar kentsel ekolojik yapının en önemli yapı taşlarından birisi olarak gösterilmektedir (Luo, 2014, s. 11448). Günümüzde artık sadece kentsel yeşil alanlar değil aynı zamanda kentsel, bölgesel ve ülkesel ölçekte yeşil alt yapı sistemlerinin bütüncül olarak organize edilmesini ve ilişkilendirilmesini de gündeme getirmiştir. Bir kentin AYA tiplerinin “mekânsal form”, “toplumsal kullanım” ve “zaman-

sal" boyutları ile ilişkilendirildiğinde kentsel AYA sisteminden söz edilebilmektedir (Öztürk, 2004, s.25).

Kentsel mekanda AYA, genelde bir bütünlük içinde yer alır ve birbirini tamamlarlar. Bu nedenle AYA, kentin fiziksel yapısını ortaya koyan ve biçimlendiren temel alan kullanımlarından birisidir ve diğer alan kullanımlarını bütünleştiren bir denge unsurudur (Gül ve Küçük, 2001, s.30). Sonuç olarak AYA, mekânsal sürekliliğin, estetik ve işlevsel yönden kullanımının sağlanması, mekan içi ve arasında erişebilirliğin ve organik bağlantının oluşturulması, mekan kalitesi ve konforunun artırılmasında ve kolay algılanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Bu nedenle Türkiye'de kentsel AYA sistemleri mekânsal planlama ve tasarım süreçleri ile dolayısıyla İmar Yasası ile çok yakından ilişkilidir. Ancak mevcut yasa ve yönetmelikler incelendiğinde kavramsal çerçeve, tipolojiler, standartlar, projelendirme, mesleki ve kurumsal yetki ve sorumluluklar boyutunda pek çok sorunlar ve eksikliklerin olduğu görülmektedir.

Ulusal mevzuatta yeşil alan tanımında eksiklikler olması yeşil alan tipleri ve işlevlerinin sistematik anlamda imar planlarına dahil edilmemesi bütünlüklü bir planlama sistemini olanaksız kılmaktadır (Yazgı ve Yılmaz, 2017, s.102). Ayrıca kentlerimizde AYA'ların mekânsal dağılımı ve formunun düzensiz ve dağınık olduğu görüşü kabul gören bir yaklaşımdır.

Bu çalışmada, Türkiye'de AYA ile ilgili mevcut ve güncel yasal düzenlemeler kanun, yönetmelik ve yönergeler kapsamında özellikle 'yeşil alan' anahtar kelimesi kullanılarak incelenmeye çalışılmış olup AYA'ın yasal çerçevesi ortaya konularak tartışmaya açılmıştır.

Açık ve Yeşil Alanlar

Açık alan kavramı, Öztan (1968) ve Özbilen (1991)'e göre, kent dokusunun önemli temel elemanlarından birisi olup, mimari yapı ve ulaşım alanları dışında kalan açıklıklar veya boş alanlar olarak tanımlanmaktadır (Önder ve Polat, 2012, s.73).

Yeşil alanlar ise kentin içinde ve çevresinde yer alan, rekreasyon, peyzaj ve hidroloji gibi işlevler gören ormanlar, korular, çeşitli işlev ve büyüklükteki parklar, mezarlıklar, refüj alanları ve bina bahçeleri gibi canlı (ağaç, çalı, yer örtücü, çimen gibi) ve cansız (yollar, su elamanları, kent mobilyaları gibi) elemanlardan oluşan alanlardır (Pamay, 1978). Berke (2006), açık alanların, kentsel alanın kenarında yeşil bir kemer sağlamak ve arazinin gelecekteki belirli kentsel kullanımlar için uygun olmasını sağlamak amacıyla, gelişmiş arazi kullanımlarının tanımlanması, ayrılması veya tamponlanması

için ayrılmış alanları içerdiğini belirtmiştir. Mpofu (2013)'e göre açık ve yeşil alanlar kentsel arazinin tüm boş veya gelişmemiş alanlarını kapsar ve genellikle planlamacılar tarafından gelecekteki kentsel planlama ve gelişimin bir bileşeni olarak kullanılmaktadır.

Literatürde açık yeşil alanların “doğal yeşil alan”, “kentsel bitki örtüsü olarak yeşil alan” olmak üzere iki şekilde tanımlandığı görülmektedir (Taylor ve Hochuli, 2017, s.32). Yeşil alan çimen, bitki veya ağaçlar gibi doğal bitki örtüsüne sahip, herkesin erişebileceği alanları ve kentsel parklar gibi yapılı çevre özelliklerinin yanı sıra ormanlık alan ve doğa rezervleri de dahil olmak üzere daha az yönetilen alanları içerebilmektedir (Lachowycz ve Jones, 2013, s.65). Yeşil alan, bir kentsel alana bitişik herhangi bir vejetasyona sahip arazi olarak tanımlanır ve çalılık, doğa rezervleri, milli parklar, açık hava spor alanları, okul oyun alanları ve kentsel alana bitişik kırsal veya yarı kırsal alanları da içermektedir (Chong vd., 2013, s.1-8).

Yasal mevzuatta yeşil alanlar; park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi açık ve yeşil alanlar olarak tanımlanmıştır (Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (MPYY), 2014- Md5.).

Diğer bir yönetmelikte ise Yeşil alanlar: Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamını (Metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır.) Yeşil alan kavramı Çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçeleri şeklinde sınıflandırılmıştır (Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, (PAİY), 2017-Md4.).

Açık ve yeşil alanların (AYA) sınıflandırılması

Kentsel AYA sistemi genel olarak iki başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar; (Yıldızcı, 1987).

- Dağınık AYA: Kent içinde lekeler halinde ayrı ayrı büyük veya küçük birimler halinde yer almaktadır. Dağınık AYA sistemi daha çok arazi politikasından yoksun ve plansız gelişen kentlerde yaygındır.

- Yeşil Bandlar Sistemi: Bu sistem kentin bölgelerini veya belli kısımlarını birleştiren bandlar şeklinde bütünlük arz eden ve organik bir yeşil dokudur. Yeşil band, kentin morfolojik, iklimik, jeomorfolojik, kent karakteri gibi pek çok etkenlere bağlı olarak zincirleme eksen, yıldız veya kama şeklinde olabilmektedir.

Kullanım veya mülkiyet durumuna göre, kamusal (genel), yarı-özel ve özel açık-yeşil alanlar olmak üzere üç grup altında toplanabilmektedir. Bunlar; (Gezer vd., 2009, s.54).

a) Kamusal (Genel) AYA: Kamusal amaçlı herkesin kullanımına açık olan ve dinlenme, eğlenme, rekreatif amaçlı eylemlerin gerçekleştirildiği yeşil alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, fuar ve sergi alanları, çay bahçeleri, yol-bulvar ve refüjler, spor alanları, hayvanat bahçeleri, piknik, eğlence ve dinlenme alanları, Milli parkları vb. bu grup kapsamında yer almaktadır.

b) Yarı-Özel AYA: Genelde kent insanının tümüyle yararlanamadığı, sadece kurum ve kuruluşların çalışanları ve ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda veya belli bir bedelle kullanıma açık alanlardır. Örneğin; Okul bahçeleri, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşu alaları, fabrika alanları, yerleşkeler, hipodrom, golf-tenis kulübü alanları vb bu gruba girmektedir.

c) Özel AYA: Bunlar özel mülkiyetli tek ve çok katlı konutlar veya toplu konut alanları, tarım alanları gibi sadece sahipleri veya sakinleri tarafından kullanılan alanlardır. Örneğin konut ve toplu konut bahçeler, teras ve çatı bahçeleri, hobi bahçeleri, tesis bahçeleri, otel ve tatil köyleri bahçeleri, kent-sel tarım bahçeleri vb. şeklinde sıralanabilir.

AYA'lar aktif ve pasif yeşil alanlar olarakta sınıflandırılmaktadır.

Kentsel aktif yeşil alanlar: Tüm kent insanına eğlence, dinlenme, sağlık, vb. amaçlar için düzenlenen ticari de olabilen halkın doğrudan kullanımına açık alanlardır. Örneğin parklar (mahalle, semt, kent parkları) çocuk oyun alanları ve bahçeleri, spor ve oyun alanları, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, araç ve yaya yolları, bulvar ve refüjler, açık otoparklar, sokaklar, AVM alanları, hastane bahçeleri, okul bahçeleri vb.

Pasif yeşil alanlar: Kamusal amaçlı herkesin kullanımına açık olmasına rağmen kullanımı sınırlı düzeyde olabilen veya halkın kullanımına açık olmayan, koruma, estetik, ekonomik vb. amaçlarla düzenlenen kamusal veya özel mülkiyetli yeşil alanlardır. Meyve ve kavak plantasyonları, fidanlıklar, mezarlıklar, toprak koruma vb. amaçlı ağaçlandırılmış alanlar, hatıra ormanları, devlet ormanları, koruluklar, eski eserler ve kültürel amaçlı düzenlenmiş kullanımlar çevresindeki yeşil alanlar vb. şeklinde özetlenebilir.

Günümüzde kentsel AYA sistemi “mekânsal form”, “toplumsal kullanım” ve “zamansal” açısından ilişkilendirilerek oluşturulabilmektedir (Öztürk, 2004, s.26-27).

- **Mekansal Form:** Süreklilik ve süreksiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Mekansal Süreklilik: “Birleşik veya ardışıklık, kesintisiz bağlantı, birbirini izleme, dizi/zincir oluşturma, bağlantılılık, düzenlilik” anlamlarına gelir. Mekansal süreksizlik ise herhangi bir düzeni ya da ritmi içerisinde barındırmayan bağlantısız, kesik, kırılğan, dağınık, sıçramalı, karışık mekanların birlikteliği olarak tanımlanabilir. AYA’lar mekânsal form ilişkileri açısından “yeşil kuşak (green belt)”, “yeşil kama sistemi (green wedge)”, “yeşil örgü sistemi (green network)” ve “yeşil kalp sistemi (green heart)” olarak tanımlanmaktadır.
- **Toplumsal Kullanım:** Bireysel ve toplumsal açıdan AYA tiplerinin işlevsellikleri, kullanım durumu, etki düzeyi, hiyerarşisi açısından sınıflandırılmaları, erişilebilirlik özellikleri ve kişi başına düşen m²/kişi olarak miktarlarını ifade etmektedir.
- **Zamansal durum:** AYA’nın kendisi ve çevresi ile birlikte zaman içerisinde süreklilik arz etmesi ve kent kimliği ve toplumsal bellek ile bütünleşmesidir. Aynı zamanda psikolojik ve güvenlik ihtiyacı ile ilişkilidir.

Yeşil altyapı sistemleri

Kentsel açık ve yeşil alanlar günümüzde “yeşil altyapı sistemlerinin” bir bileşeni olup özellikle kamusal açık alanların ve ortak hizmetlerin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, AYA’nın tüm kent insanı için kolayca erişilebilir olması ve şehir içinde eşit olarak dağıtılmasını gerektirmektedir (World Health Organization, (WHO), 2017).

“Yeşil Altyapı (Green Infrastructure)” kavramı özellikle hidrolojik ağlar üzerine temellendirilen, sayıları gittikçe azalan ancak ekolojik işlevleri yerine getirmesi bakımından önemli olan yeşil alanlar ile, yapılı altyapı arasında bağ kurmak fikrine dayanan, gelişmekte olan bir planlama ve tasarım konsepti olarak kabul görmektedir (Benedict ve McMahon, 2006). Bir yeşil altyapı ağında, ekosistemler ve peyzajlar; merkezler, bağlantılar ve alanlar sistemi ile birbirine bağlanır. Yeşil altyapı planlaması; bölge, kent, ilçe ve yerel ölçekte olmak üzere farklı ölçeklerde gerçekleştirilebilir. Benedict ve McMahon (2006)’e göre; havzalar, bölgeler ya da yerel olmak üzere farklı ölçeklerde peyzaj çalışmalarında uygulanabilir ve kamu yönetimlerinin idari ve politik sınırları ötesinde hareket edebilmelerini sağlayan bir kavram

olarak yeşil altyapı, bir parsel ölçeğinde uygulanabileceği gibi ilçe, il ya da bölge ölçeğinde de uygulanabilmektedir.

Yeşil altyapı sistemleri yaklaşımında, kentsel (parklar, çocuk oyun alanları, millet bahçeleri, vb.) ve kent dışı tüm yeşil alanlar (Milli parklar, doğal sit alanlar, sulak alanlar, mesire alanlar, piknik alanları, Tabiat parklar, doğal anıtlar, bölgesel parklar, vb) arasında ekolojik süreçlerin, ekosistem hizmet ve katkıların bütüncül olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenmektedir.

Açık ve yeşil alanların önemi ve işlevleri

Kentsel AYA'ların kente ve kent insanına yönelik sağladığı hizmet ve katkılar şu şekildedir (Gül ve Küçük, 2001, s.31);

- Kullanılan bitkisel ve yapısal materyallerin form, ölçü, doku, renk, çizgi vb. özellikleri ile kent mekânına fiziksel ve estetik değer sağlar,
- Mikroklimalı kontrol eder ve düzenler. Örneğin, karbon tutma ve depolama görevi üstlenir, kent ortamında havayı temizler, oksijen miktarını artırır, tozu ve havadaki kirli materyalleri tutar, hava akımını ve nemi düzenler, ısı yükselmesini önler, havayı serinletir, rüzgâr hızını azaltır ve istenilen istikamete yöneltir vb.
- Sınır, engel ve perde oluşturur, araç ve yaya trafiğini yönlendirir ve kolaylaştırır. Kent içi sirkülasyonda kolaylık sağlar. Gizlilik ve mahremlik yaratır. Yansıyan ve göz kamaştırıcı ışığı elemine eder,
- Bireyin ve toplumun aktif ve pasif rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılanması için ortam oluşturur,
- İnsan psikolojisine olumlu katkı sağlar, kent ortamı stresinin olumsuz etkilerini azaltır, kentsel mekânda daha insancıl ölçek imkânı sağlayarak ezikliği azaltır veya hafifletir. Bitkilerin renk, biçim, doku, ölçü vb. özellikleriyle insan psikolojisini rahatlatarak, insan yaşamını kolaylaştırır ve anlam kazandırır,
- İnsan ilişkilerini olumlu yönde etkileyerek bireylerin sosyalleşmesine ve toplumsal birliğe yardımcı olur,
- Doğa ve çevre kavramları konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme de önemli rol oynar,
- Gürültüyü emer veya azaltır. İstenmeyen objeleri veya görüntüyü gizler,
- Bitkiler toprağın üst kısmını örterek, toprak ve su korumayı sağlar, toprağın verimliliğini artırır, sel riskini azaltır

- Ekonomik yararın yanı sıra yaşama sevinci oluşturarak işgücü ve verimi artırır, sağlık yönünden olduğu kadar beslenme ve diğer kullanımlar için ekonomik katkı sağlar. Bitkisel üretim, yetiştirme ve pazarlama ile ilgili sektörlerin gelişmesine katkıda bulunur,

- Kentsel alan kullanımları arasında tampon görevi üstlenir,
- Mekanlar arasında geçiş, erişim ve dolaşım imkanı sunar,
- Kente doğal yaşam ortamına olanak sunar ve biyolojik çeşitliliği korur ve geliştirir,

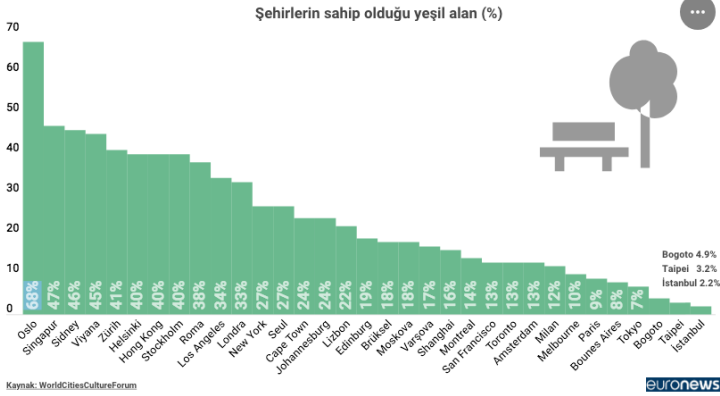
- Kentsel alanların değerini artırır,
- Enerji tasarrufu sağlar,
- Kent kimliğinin oluşmasında katkı sağlar,
- Deprem, sel vb. doğal afetlerde toplanma ve barınma imkanı sağlar vb.

AYA'nın sağlayacağı çok yönlü hizmet ve katkılar aslında sahip olduğu nitelik ve nicelik durumuna göre değişebilmektedir. Kentsel yeşil alanların niceliği yeşil alanların büyüklüğü, kişi başına düşen yeşil alan miktarı (m²), ağaç sayısı, kent düzeyinde yeşil alan sayıları vb. şeklinde tanımlanabilir.

AYA'nın nitelikleri ise ekolojik, sosyo-kültürel, ekonomik hizmet ve katkıları, yeşil alanlarda amaca uygun bitki türlerinin kullanımı, amaca uygun yapısal donatı/mobilyalar ve malzemelerin kullanımı, yeşil alan tipolojisine ve amacına uygun işlevselliklere sahip olması, erişilebilir olması, güvenli olması, hizmet kalitesi, optimal kapasite vb. özellikler anlaşılmalıdır.

Yeşil alan standartları

Yeşil alanların standartlar çerçevesinde şekillendirilmesi 1800'li yıllarında İngiltere'de başladığı ve öncü ülke olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım, günümüzde her vatandaşın kentsel yeşil alanın kullanımına erişmesini sağlamak ve özellikle yüksek yoğunluklu bir kentsel alanda sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kentsel yeşil alan planlama, politika ve sunumunda önemli bir rol oynamıştır. Dünya Metropoller Kültür Forum raporuna göre kent metropollerinde yeşil alan yüzdesi Oslo'da %68, Singapur'da %47, Sidney'de %46 olarak sıralanırken toplam 38 Metropol içerisinde İstanbul %2,2'lik yeşil alanla en sonlarda yer almaktadır (World Cities Culture Forum, (WCCF), 2018). Dünya Sağlık Örgütüne göre önerilen minimum yeşil alan oranı %9'dur (Şekil 1.).

Şekil 1. Kent metropollerinde yeşil alan yüzde oranları (Kaynak:WCCF, 2018)

Dünyada birçok şehirde kentsel yeşil alan standartları çok çeşitlilik göstermektedir. Bazı kentlerde kişi başına yeşil alan miktarları Örneğin Londra 40 m², Edinburgh 29 m², Cambridge 46 m², Washington 38 m², Los Angeles 48,5 m² Brüksel'de 29m², Viyana'da 25m², Lahey'de 20m², Münih'te ise 16 m²'dir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, her şehrin erişilebilir, güvenli ve işlevsel olması şartıyla, kişi başı en az 9 m² kentsel yeşil alan sağlamasını ve ayrıca, kişi başına 50 m²'ye kadar ideal miktarda kentsel yeşil alan sağlanabileceğini önermektedir (WHO, 2010; Singh vd., 2010; Khan, 2012; Morar vd., 2014; Maryanti, 2016). Avrupa'daki kentlerin büyük bir kısmı WHO tarafından önerilen standardın üstündedir ve kent sakinleri tarafından kentsel yeşil alanlara kolayca ulaşabilmektedirler (Maes vd. 2019, s.6).

Ülkemizde ise önceden 1956 yılında çıkarılan 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun 20.7.1972 tarih ve 1605 sayılı yasa ile değişik Md.25'e göre, planlamaya esas alınan nüfus başına yeşil alan miktarı en az 7 m² iken 2 Eylül 1999 tarihinde çıkarılan bir yönetmelikle, aktif yeşil alan miktarı 10 m² 'ye çıkarılmıştır. Buna ek olarak tiplerin Bayındırlık İskan Bakanlığı ölçülerine göre kentsel alanlarda kişi başına düşen 10 m² yeşil alanın yeşil alan türlerine göre dağılımı komşuluk ünitesi düzeyinde çocuk oyun alanı 1,5 m²/kişi, mahalle ve semt düzeyinde spor alanı 2 m²/kişi, mahalle parkı 3 m²/kişi, kent düzeyinde ise 3,5 m²/kişi kent parkı olması şeklindedir (Önder ve Polat, 2012, s.75).

Günümüzde ise mevzuatta MPY Yönetmeliği'ne (2014) göre, kentsel, Sosyal ve Teknik Alt Yapı EK1'de nicelik olarak Belediye ve mücavir alan sınırlarında aktif yeşil alan miktarı kişi başına 10m², Belediye ve mücavir alan sınırları dışında ise kişi başına 14m² öngörülmüştür. Bu bağlamda Ül-

kemizde kentlerde kişi başına 10 m² yeşil alan standardına ulaşıldığını söylemek çok zordur. Örneğin 2018 itibariyle İstanbul'da 5,98m² ve Antalya BB'nde ise 4,4m² yeşil alan düşmektedir.

Materyal ve Yöntem

Türkiye'de AYA ile ilgili mevcut ve güncel yasal düzenlemeler incelenmiştir. Bu yasal düzenlemeler çerçevesinde "Kavramsal Çerçeve ve Tipolojik Sınıflandırma", "Standartlar", "Projelendirme ve Uygulama", "Mesleki Görev ve Sorumluluk" ve "Kurumsal veya Yönetimsel Yetki ve Sorumluluk" olmak üzere 5 boyutta incelenmiş ve yorumlanmıştır.

AYA'la ilgili belirlenen güncel ve mevcut kanunlar, yönetmelikler ve yönergeler kapsamında özellikle yeşil alan anahtar kelimesi kullanılarak incelenmiştir. Böylece AYA'nın yasal boyutta genel bir röntgeni çıkarılmıştır. Sonuçta Türkiye'ye özgü açık ve yeşil alan sistemlerinin mekânsal planlama ve tasarım boyutunda nasıl kurgulanması gerektiğine yönelik öneriler getirilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Türkiye'de açık ve yeşil alanlara yönelik güncel ve mevcut mevzuat çerçevesinde ilgili konu başlıklarında tartışmaya açılmıştır.

Kavramsal çerçeve ve tipolojik sınıflandırma

Mevcut Yasal Durum: MPY Yönetmeliği'ne (2014) göre AYA'lar, kentsel "Sosyal Altyapı" alanları başlığı içinde verilmiştir. Bu Yönetmelikte açık ve yeşil alan kavramı sadece 4 kez geçmektedir. Md.4. Tanım başlığında g fırcasında, Md.5. Mekânsal kullanım tanımları ve esasları (i) fırcasında sosyal altyapı alanları içinde, Md.12. Yürüme mesafeleri (1) fırcasında ve Md.26. (c) fırcasında geçmektedir. Ayrıca;

- Md.4: Kentsel tasarım projesi: Doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikler ile arazi yapısı dikkate alınarak, tasarım amacına göre kütle ve yapılanma düzeni veya açık alan düzenlemelerini içeren; taşıt ulaşımı, otopark ve servis ilişkileri ve yaya dolaşım ilişkilerini kuran; yapı, sokak, doku, açık ve yeşil alanların ilişkisini ve kentsel mobilya detaylarını gösteren; altyapı unsurlarını bütüncül bir yaklaşımla disiplinler arası olarak ele alan; imge, anlam ve kimlik özelliklerini ifade eden; tasarım ilke ve araçlarını içeren uygun ölçekteki projeyi, ifade eder.

• Md.5: Sosyal altyapı alanları: Birey ve toplumun kültürel, sosyal ve rekreatif ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlıklı bir çevre ile yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik kamu veya özel sektör tarafından yapılan eğitim, sağlık, dini, kültürel ve idari tesisler, açık ve kapalı spor tesisleri ile park, çocuk bahçesi, oyun alanı, meydan, rekreasyon alanı gibi AYA'a verilen genel isimdir.

• Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (PAİY) (03.07.2017) ise yeşil alanlar tanıma bazı eklemeler yapılmıştır ancak yüzeysel bir tanımlama getirilmiştir. Md.4.Tanımlar içinde b)Arka bahçe, g)Avlu, ö)Çardak (Kameriye), p)Çatı bahçesi, hh)İç bahçe, öö)Kat bahçesi, ddd)Meydan, jjj)Ön bahçe, üüü) Sosyal mekânlar, nnnn)Yan bahçe, kkkk)Umumi hizmet alanı: Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilk ve orta öğretim kurumları ile yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, ibadet yeri, karakol, pazar yeri, semt spor alanı gibi kamusal hizmete ayrılan alanları vb şeklinde tanımlanmış olup yeşil alan kavramı ise şu şekilde tanımlanmıştır.

• Yeşil alanlar: Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamını (Metropol ölçekteki fuar, botanik ve hayvan bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır.), 19 uncu maddede yer alan işlevleri ve yapılaşma koşullarını içeren yeşil alanlar;

1) Çocuk bahçeleri: Çocukların oyun ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılayan, bitki örtüsü ile çocukların oyun için gerekli araç gereçleri, toplamda 6 m²'yi geçmeyen büfe ile süs havuzu, pergola ve genel tuvalet dışında başka tesis yapılamayan alanları,

2) Parklar: Kentte yaşayanların yeşil bitki örtüsü ile dinlenme ihtiyaçları için ayrılan, 19 uncu maddedeki kullanımlara da yer verilebilen alanları,

3) Piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları: Kentin açık ve yeşil alan ihtiyacı başta olmak üzere, eğlence, dinlenme, piknik ihtiyaçlarının karşılanabileceği, kent içinde ve çevresinde gününbirlik kullanıma yönelik olarak imar planı ile belirlenmiş yerleridir.,

4) Millet bahçeleri: Halkı doğa ile buluşturan, rekreatif gereksinimleri karşılayan, afet anında kentin toplanma alanları olarak da kullanılabilecek, yer seçimi, alan büyüklüğü, fonksiyonları ve tasarımı gibi hususların Bakanlıkça hazırlanarak yürürlüğe konulacak Millet Bahçeleri Rehberinde belirlendiği büyük yeşil alanları olarak tanımlanmıştır. (30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (03.07.2017) Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile madde eklenmiştir).

Bununla birlikte bazı ilgili kanunlarda yeşil alanlara yönelik tanımlama getirilmediği görülmektedir. Örneğin İmar Kanunu'nda (3194 Sayılı) yeşil alan kavramı hiç kullanılmamış, 25874 sayılı 5393 numaralı Belediye Kanunu'nda (13/07/2005) yeşil alan kavramı sadece 1 kez, 7121 sayılı Kıyı Kanununda (Md.7.) ise 1 kez kullanılmıştır. Çevre Düzeni Planında ise AYA'a hiç yer verilmemiştir. Boğaziçi Kanunu'nda(1983, 22,11) ise Md.5.'de Yeşil Alan: Boğaziçi Alanında orman sayılmayan kamu kurum ve kuruluşlarına veya özel mülkiyete ait kuru, koruya katılacak alan, çayır, mesire yeri, bostan ve benzeri alanlar yeşil alan sayılır ve bitki varlıkları geliştirilerek muhafaza edilir. Bu alanlardaki ağaç varlıklarının yok edilmesi veya tahrip edilmesi yasaktır. Yeşil alan sayılan yerlerde mahalli mahsullerin yetiştirilmesine devam edilir." şeklinde ifade edilmiştir.

MPYY'nde kentsel tasarım projesi tanımında (Madde4-g) AYA ilişkisi ifade edilmiş ancak 10.Bölüm kentsel tasarım projelerine dair esaslarda, AYA'lara yönelik herhangi bir ifade kullanılmamıştır. 4.Bölüm Md.9.'da plan raporunda yeşil alan sistemi ifadesi ilk kez kullanılmış olmasına rağmen yeşil alan tanımı verilmemiştir.

Mevcut yasal düzenlemeler incelendiğinde yeşil alan kavramı ile ilgili ortak bir tanımın olmadığı ve yüzeysel bir tanımlamanın yapıldığı gözlenmektedir. Ayrıca yeşil alan ile ilgili 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda hiçbir tanımlama getirilmemiş olması Kanunda olmayan bir kavramın yönetmeliklerde olması ise önemli bir çelişki olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle İmar Kanunu'nda yeşil alan kavramı mutlaka yer almalı ve ortak bir tanımlama getirilmelidir.

Mevzuat sisteminde yapılan yeşil alan tanımı akademik ortamda yapılan AYA tanımları birbirleriyle örtüşmemektedir. PAİY'e (2017) göre yeşil alan kavramı "çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçelerinden" oluşmaktadır. Ancak akademik ortamda ise AYA, konut ölçeğinden kent ölçeğine kadar, yapı dışında kalan tüm alanlar, açık ve yeşil alanlar olarak kabul edilmektedir.

Kentsel mekanlarda her bir yeşil alan açık alan olurken ama her bir açık alan yeşil alan olmayabilmektedir. Şöyle ki açık alanlarda mevcut veya kullanılan doğal veya kültür bitkilerin (ağaç, çalı, otsu ve yer örtücüler vb) estetik ve işlevsel amaçlara yönelik herhangi bir hizmet ve katkısı bulunuyorsa yeşil alan olarak tanımlanması söz konusudur.

Kent içi ve yakın çevresindeki açık ve yeşil alanlar kamusal ve özel alan özelliğinde olabilmektedir. Bununla birlikte kent dışındaki bölgesel ve ülkesel ölçekteki tüm alanlarda AYA sayılabilmektedir.

AB Yedinci Çevre Eylem Programı (7th vizyonuna yönelik hedefleri içinde biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunması ve daha fazla yeşil altyapı kullanımını öngörmektedir. Buna göre mekânsal planlamalarda sadece kentsel yeşil alanlar değil aynı zamanda kent dışı ekolojik açıdan değerli habitatlar ve yeşil altyapılar arasında bağlantının korunması, bozulmuş ekosistemleri en az % 15'nin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi öngörülmektedir (European Environment Agency, 2020).

Kamusal aktif yeşil alanlar: parklar, çocuk oyun alanları, spor ve oyun alanları, millet bahçesi, kent ormanı, fuar alanları, korular, piknik alanları, oyun alanları, botanik bahçeleri ve hayvanat bahçeleri gibi tanımlanabilmektedir.

Kamusal alanlar, mevcut mevzuatta PAİ Yönetmeliği (03.07.2017) ve kkkk) firkasına göre Umumi hizmet alanları ile Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmeliği (AADHY) (2020, 22 Şubat) Md. 4 ve p) firkasına göre Umumi ve kamu hizmet alanları: "Yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi/parkı ve yeşil alan, ibadet yeri, karakol ve eğitim tesis alanları, kamuya ait kreş alanları, pazar yeri, semt spor alanı ve şehir içi toplu taşıma istasyonları ve durakları.....vb. şeklinde kamusal alanlar tanımlanmış olup kamusal alanların genelde açık ve yeşil alanlarla ilişkili olduğu görülmektedir.

AYA'lara yönelik standartlar

Mevcut mevzuatta yeşil alanların niceliksel olarak sadece kişi başına düşecek yeşil alan miktarı ve konut bahçe mesafeleri şeklinde bazı tanımlamalar yapılmıştır. Örneğin; 3194 Sayılı İmar Kanunu'nda (03/05/1985); Madde-23. 1) Uygulama imar planında, aksine bir hüküm bulunmadığı durumlarda bahçe mesafeleri öngörülmüştür. Örneğin a) Önbahçe (en az 5.00m), b) Yanbahçe (en az 3 m), c) Arkabahçe (3m) ç) Yan ve arka bahçe mesafeleri; 4 katın üzerindeki her kat için 0.50m arttırılır. şeklinde ifade edilmiştir.

20594 sayılı Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik'te (03.08.1990);

- Madde-4:Sahil Şeridi: Deniz, tabii ve suni göllerin kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alandır. İki bölümden oluşan bu alan kullanım amacı ve doğal eşiklere göre belirlenir.

Sahil Şeridinin Birinci Bölümü: Sahil şeridinin tümü ile sadece açık alanlar olarak düzenlenen; yeşil alan, çocuk bahçesi, gezinti alanları, dinlenme

ve Yönetmelikte tamamlanan rekreatif alanlardan ve yaya yollarından oluşan, kıyı kenar çizgisinden itibaren, kara yönünde yatay olarak 50 metre genişliğinde belirlenen bölümdür.

Rekreatif Alanlar: (Değişik 13.10.1992-21374) Halkın eğlence ve dinlenme gereksinimlerini karşılamaya dönük, açık olarak düzenlenen oturma ve yemek yerleri, yemek pişirme yerleri, çeşmeler, oyun ve açık spor alanları, açık gösteri alanları ve yeşil bitki örtüsü bulunan alanlardır.

23804 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (02 Eylül 1999) (3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tıp İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik);

Madde-14: Aynı Yönetmeliğin 18.Mad. (2) ve (3) numaralı bentleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

(2) Yan bahçe mesafeleri: Bodrum katlarda iskan edilen katlar da dahil 4 kata kadar olan binalarda yan bahçe mesafeleri en az (3.00)m'dir. Fazla her kat için yan bahçe mesafeleri (0.50) m. artırılır.

(3) Yan bahçe mesafelerinin hesabında dikkate alınacak kat adedi: Bodrumlarda iskan edilen katlar da dahil binada yer alan iskan edilen katların toplamı yüksekliğinin üçe bölünmesi ile bulunacak sayıdır.

İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik'te;

Kentsel, Sosyal ve Teknik Alt Yapı EK1de: Aktif Yeşil Alan miktarı Belediye ve mücavir alan sınırlarında tüm Nüfus 0-100.000-+ için 10m²/kişi öngörülmüştür. Belediye ve mücavir alan sınırları dışında yapılacak olan planlamalarda ise aktif yeşil alan miktarı, kişi başına 14m² dir.

29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde (14.06.2014); Madde-11: Standartlar: (5) İmar planlarının yapımı ve değişikliklerinde planlanan alanın veya bölgenin şartları ile gelecekteki gereksinimleri göz önünde tutularak kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarında bu Yönetmeliğin EK-2 Tablosunda belirtilen asgari standartlara ve alan büyüklüklerine uyulur.

EK2. İlçe sınırları dahilinde yapılan planlamalarda: 0-501.000+nüfus aralığında kişi başına Çocuk Bahçesi, Park Botanik Parkı, Hayvanat Bahçesi, Mesire Yeri, Rekreasyon alanı 10m² düşmektedir. İl Sınırları Bütününde Yapılan Planlamalarda: 0-501.000+nüfus aralığında kişi başına Hayvanat bahçesi, Kent Ormanı, Ağaçlandırılacak Alan, Fuar, Panayır ve Festival Alanı, Hipodrom 5m² düşmektedir.

- Madde-12: Yürüme mesafeleri

(1) İmar planlarında yürüme mesafeleri; eğitim, sağlık ile yeşil alanların hizmet etki alanındaki nüfusun erişme mesafesi topoğrafya, yapılaşma, yoğunluk, mevcut doku, doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak planlanır...

(2) İmar planlarında; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı, aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu ve ilkokul fonksiyonları takriben 500m, ortaokullar takriben 1.000m, liseler ise takriben 2.500m mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaşılması gereken hizmet etki alanında planlanabilir.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (03.07.2017);

• Madde-6: Parsel Büyüklükleri

a) Konut ve ticaret bölgelerinde 1) 4 kata kadar inşaata müsait yerlerde: Bitişik nizamda: 6.00m den, Blok başlarında: Yan bahçe mesafesi 6.00m den, Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı + (6.00) metreden, az olamaz.(2) 9 kata kadar inşaata müsait yerlerde: Bitişik nizamda: (9.00)m den, Blok başlarında: Yan bahçe mesafeleri toplamı + (9.00)m den, Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı+(9.00)m den, az olamaz.(3) 10 veya daha fazla katlı inşaata müsait yerlerde: Bitişik nizamda: (12.00)m den, Blok başlarında: Yan bahçe mesafesi+(12.00)m den, Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı+(12.00)m den, az olamaz.

b) Yalnız 1 katlı dükkân yapılacak ticaret ve küçük sanayi bölgelerinde:1)Bitişik nizamda: (5.00)m den, 2)Blok başlarında: Yan bahçe mesafesi+(5.00)m den, 3)Ayrık nizamda: Yan bahçe mesafeleri toplamı+(5.00)m den, az olamaz.

• Madde-19: Parsel kullanım fonksiyonlarına göre yapılaşma koşulları

(1) a)Merkezi iş alanı: Yönetimle ilgili idari tesis alanları, iş hanı, çarşı, çok katlı mağaza, banka gibi ticaret ve finans tesis alanları, turizm tesis alanları, sosyal kültürel tesis alanları, ibadet yerleri, park ve benzeri yeşil alanlar, spor alanları kamuya ve özel sektöre ait eğitim ve sağlık tesisleri alanları, kamuya ve özel sektöre ait teknik altyapı tesis alanları ile bu alanlara hizmet verecek benzeri alanlar ve plan kararı ile rezidans alanı ayrılır.

c) Park alanları: Bu alanlarda encümen kararıyla;

1) Açık havuz/süs havuzu, açık spor ve oyun alanı, genel tuvalet, pergola, kameriye,

2) 1000m² ve üzeri parklarda ahşap veya hafif yapı malzemelerinden yapılmak, kat adedi 1'i, yüksekliği 4.50m ve açık alanları dâhil taban alanları toplamda %3'ü, her birinin alanı 15m²'yi geçmemek kaydıyla çay bahçesi,

büfe, muhtarlık, güvenlik kulübesi ile oyun alanlarına en az 10m mesafede olmak ve etrafı çit ve benzeri ile kapatılmak koşuluyla trafo....

4) 10.000m² üzerindeki parklarda, açık alanları dâhil taban alanları, (2) numaralı alt bentte belirtilenler de dâhil toplamda %3'ü geçmemek üzere muvakkat yapı ölçülerini aşmayan mescit ile trafik güvenliği alınarak kamuya ait 112 acil ambulans istasyonu, yapılabilir.

Ç) Piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları: Bu alanlarda encümen kararıyla; 1)Bodrum katlar dâhil yapı inşaat alanı toplamda %5'i, her biri için muvakkat yapı ölçülerini aşmayan çok amaçlı salon, mescit, lokanta, kahvehane, çay bahçesi, büfe, 2)Açık otopark ile tabii veya tesviye edilmiş toprak zemin altında kalmak üzere, ağaçlandırma için TSE standartlarında öngörülen yeterli derinlikte toprak örtüsünün sağlanması kaydıyla kapalı otopark, 3)Güreş, tenis, yüzme, mini golf, otokros, go kart ve benzeri spor alanları ve çocuk oyun parkları, 4)Tuvalet, çeşme, pergola, kamerye, mangal, piknik masası...

d) Spor ve oyun alanları:1)Açık veya tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında olmak üzere kapalı otoparklar, 2)Kat irtifakı ve kat mülkiyetine konu edilmeksizin ve ticari ünitelerin toplam alanı, spor tesisi alanının %20'sini geçmemek koşuluyla seyirci ve sporcuların ihtiyacına yönelik, büfe, lokanta, pastane, çayhane ve spor faaliyetlerine ilişkin ticari üniteler.

f) Konut alanı: (3)Konut alanlarında kalsa dahi parsellerin konut binası yapılmaya kadar açık otopark, bahçe düzenlemesi ve peyzajı yapılarak kullanılmasına ilgili idaresi yetkilidir...

- Madde-23: Bahçe mesafeleri:

(1)Uygulama imar planında, aksine bir hüküm bulunmadığı durumlarda bahçe mesafeleri;

a)Ön bahçe ve yol kenarına rastlayan bahçe mesafeleri ile kamusal alanlara komşu olan bahçe mesafeleri en az 5m. b)Yan bahçe mesafesi en az 3m. c)Arka bahçe mesafesi en az 3m. ç)Yan ve arka bahçe mesafeleri; tabii veya tesviye edilmiş zeminin üzerinde kalan bodrum katları da dâhil, dörtten fazla katlı binalarda 4 katın üzerindeki her kat için 0.50m artırılır. D) Yan ve arka bahçe mesafelerinin hesabında dikkate alınacak kat adedi o cephede kısmen veya tamamen tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında kalan katlar hariç diğer katların toplam yüksekliğinin üçe bölünmesi ile bulunur. 2,50m aşan artık değerler 1 kat adedine tekabül eder...

(2)Tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında kalmak ve parsel sınırları dışına taşmamak kaydıyla, ön bahçe statüsünde olmayan yan ve arka bahçe mesafelerinde su deposu, otopark ve mevzuatı gereğince zorunlu miktar-

daki sığınaklar yapılabilir. Ayrıca ön bahçelerde de tabii veya tesviye edilmiş zeminin altında; parsel sınırına 3m fazla yaklaşmamak şartıyla ön bahçe mesafesinin yarısına kadar zorunlu otoparklar yapılabilir. Ancak sit alanları ve özel çevre koruma alanlarında, koruma amaçlı uygulama imar planı hükümlerine uyulur.

(3)Ön bahçe mesafesi 7.00m çıkarılmak kaydıyla, bina cephesinden itibaren 2.00 metre dışında kalan kısım ön bahçede açık otopark yapılabilir.

(4)Ön, yan ve arka bahçelerde; kapalı mekân oluşturmayan ve tüm cep-heleri açık, katlı olmayan, bağımsız bölüm veya bağımsız bölümün eklentisi niteliği taşımayan, tabii veya tesviye edilmiş zemin üzerine; a)Kameriye, b)Pergola, c)Süs havuzu, ç)Çocuk bahçeleri, d)Bina giriş köprüleri, e)Oyun ve sportif amaçlı bahçe düzenlemeleri, yapılabilir.

(5)Ön, yan ve arka bahçelerde güvenlik kulübesi yapılabilir.

(6)Konut, konut+ticaret, turizm, eğitim, ibadet, sağlık ve spor parsellerinin bahçe mesafelerinde, binanın zemine oturduğu alanın dışında kalan alanın her 30.00m²'si için bir ağaç dikilir. Parselin ağaç dikimine uygun olmaması halinde bu fıkrada belirtilen şarta göre hesaplanan sayıda ağaç, ilgili idarenin uygun göreceği, imar planlarında kamunun kullanımına ayrılmış bir alana dikilir.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde; konut ve ticaret bölgele-rinde parsel büyüklükleri (Md.6.), parsel kullanım fonksiyonlarına göre yapılaşma koşulları (Md.19.), bahçe mesafeleri ile ilgili (Md.23.) detaylı tanımlamalar da getirilmiştir. Ayrıca yönetmeliğe ilk kez Md.23. de 6.Fırkasında alanın her 30.00m²'si için bir ağaç dikilir şartı getirilmiştir.

Yeşil alan sistemlerinin oluşturulmasında yalnızca nicelik olarak yani sayısal bir artış olarak ele alınmakla birlikte kentsel alanda eşit ve dengeli bir dağılımın olmadığı ve erişebilirlik açısından yetersiz olduğu görülmektedir (Aksoylu ve Ark, 2005; Bilgili ve Ark., 2011).

Bu nedenle yasal mevzuatta sadece nicelik değil (bahçe mesafeleri ve kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarı) özellikle yeşil alanların mekânsal kalitesi, işlevsellikleri, erişebilirlikleri, hizmet ve katkıları ve eşit dağılımın yapılması vb. nitelik açısından da tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak mevzuatta AYA tipleri, alan büyüklüğü, kapasiteleri ve diğer teknik standartlar detaylı bir şekilde tanımlanmamış olması önemli bir eksikliklerdir.

AYA'lara yönelik projelendirme ve uygulama boyutu

AYA'ların projelendirmesi ve uygulamaya yönelik 30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Nazım İmar Planı Madde-23'te açıklamalar getirilmesine rağmen uygulama imar planlarına bunun yansıtılmadığı görülmektedir. Örneğin;

29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde (14.06.2014);

- Çevre Düzeni Planlarının hazırlanması sürecinde, "planlama alanı sınırları kapsamında ilgili konularda ilgili kurum ve kuruluşlardan veriler elde edilir; bu veriler kapsamında analiz, etüt ve araştırmalar yapılır". (h) Yeşil ve açık alan kullanımına yönelik ihtiyaç duyulacak nitelikli veri sağlanır denilmektedir (Madde-19).

Ancak yeşil alan kullanımına yönelik ihtiyaç duyulacak nitelikli verinin bilimsel ve teknik düzeyde hangi kurumun yapacağı ve hangi verileri sağlayacağı belirsizdir.

- İmar planı yapılırken eşik analizi kapsamında kentsel yeşil alt yapı sistemlerinden bahsedilmemiştir. (Madde-22)

- Nazım imar planında (5) Açık ve yeşil alan ile diğer sosyal ve teknik altyapı alanları bir bütün olarak erişilebilir şekilde merkezlerle birlikte planlanmalıdır (Madde-23) şeklinde ifade edilmesine rağmen AYA sistemleri ve tipleri ortaya koyulmadan bunun uygulamaya yansıtılması mümkün olmamaktadır.

3194 Sayılı İmar Kanunu'nda Madde-18-34 ve 35'te bahçe ile ilgili bazı ifadeler bulunmasına rağmen AYA için projelendirme ve uygulamaya yönelik herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde (03.07.2017); Md.57. (5) de Peyzaj projesi tanımı getirilmiştir.

Madde57: Yapı Ruhsat Aşaması: (2)Mimari proje; b) Ayrıca ilgili mühendis ve mimarlarca hazırlanan; asansör avan projesi, ısı ve su yalıtım projesi veya raporu, gürültüye karşı korunma proje veya raporu, yerleşme ve yapının özelliğine göre ilgili idarece istenecek peyzaj projesi de eklenir. (5)Peyzaj projesi; açık ve yeşil alanlar için ekolojik, doğal ve kültürel verilere dayalı olmak üzere, peyzaj mimarlarınca hazırlanıp imzalanan, yerleşme ve yapının özelliğine göre ilgili idarece istenecek projeyi ifade eder.

TMMOB Kanunu doğrultusunda çıkarılan 5235 Sayılı "Peyzaj Mimarları Odası (PMO) Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili ve Asgarî Ücret Yönetmeliğinde" (21.03.2006);

Madde-4:r)Peyzaj Planlama, Tasarım ve Projesi: Doğal ve kültürel süreçlerin ve kaynakların tanımladığı yaşam ortamlarının, koruma–kullanım dengesinin sağlanması ile kentsel, kırsal, endüstriyel, turistik ve benzeri kullanımlarda var olan ve olası çevre sorunlarının giderilmesi ve önlenmesi temelinde; kamu ve toplum yararını gözeterek açık ve/veya yeşil alanların oluşturulmasında, koruma, onarım, yenileme, restorasyon ve yönetim organizasyonunu da içeren, peyzaj planlama hizmetlerinde belirlenen ölçekteki plan, tasarım, çevre düzenleme ve projeleri, Madde-5:İmar planı hazırlama sürecinde AYA sistemlerinin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Mimarlık ve Mühendislik Şartnamesinin Md.3.(1)karada ve suda gerçekleştirilecek tüm çalışmalarda olduğu gibi peyzaj mimarlığı meslek disiplini de kent ve kır yerleşme ve yapılaşmalarında yer alan ve imar planlarının her ada/parsel AYA'ın planlama ve tasarım disiplini olarak yasal ve yönetsel olarak yer almıştır. Yönetmelikte belirtilen yapı ruhsat aşamasında yapı ile ilgili gerekenler detaylı bir şekilde tanımlanmasına rağmen Yönetmelikte zorunlu olmayan ve öngörülen Peyzaj Projesinin yapılmasına yönelik detaylı açıklama bulunmamaktadır. Günümüzde bu yönetmelik kapsamında henüz çoğu Belediyelerde yapı ruhsat aşamasında peyzaj projeleri zorunlu hale getirilmemiştir (Altınok vd., 2017). Kentin Nazım İmar Planlarında yeşil alanlara ilişkin kararlar alınırken, yeşil alan sisteminin oluşturulması amaçlanmamaktadır. Yürürlükteki İmar mevzuatında bunu zorlayıcı bir madde de bulunmamaktadır. Uygulama imar planlarının hazırlanması sürecinde, (Madde-24:10) genel başlıklar halinde belirtilen konularda AYA sistemleri başlığının olmaması, analiz ve değerlendirmeye tabi tutulmaması uygulama imar plan kararlarının en önemli eksikliği olarak görülmektedir.

Sonuç olarak uygulama imar planı, yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve esaslarını içermekte öngörülen alanların dışında kalan artık alanlar ise zorunlu olarak parçacıl veya yama şeklinde yeşil alanların oluşturulduğu görülmektedir.

Mevzuatta planlama ve tasarım sürecinde yeşil alanlara yönelik kararlarda hangi envanter verilerinin kullanılacağı, hangi kurumdan ve nasıl elde edileceği, verilerin hangi analiz tekniklerinin kullanılacağı, yeşil alan tiplerinin ve yer seçim ölçütlerinin ne olacağı, kapasite ve standartların ne olacağı vb konularında çok önemli eksiklikler mevcuttur. Bu nedenle yeşil alan analizlerine yönelik mevzuatta detaylı tanımlama getirilmelidir.

AYA'lara yönelik mesleki görev ve sorumluluk boyutu

TMMOB PMO Yönetmeliği (21.03.2006) kapsamında bazı tanımlamalar getirilmiştir.

Madde-4/u: Serbest Müşavir Peyzaj Mimarı (SMM): Peyzaj mimarlığı hizmet alanlarından birini ya da birkaçını kendi hesabına ya da ortak olarak yapan, Odaya kayıt olmuş ve Tescil Belgesini (SMMB) almış, Oda serbest peyzaj mimarı listesine kayıtlı "Peyzaj Mimarı" ile "Peyzaj Mimarı ve Kent-sel tasarımcı" unvanlı gerçek kişiyi ifade eder. Madde-5: Yapı üretim sürecinde tüm AYA'ın planlanması ve tasarım proje hizmetleri, çevre düzenleme, peyzaj röleve–restitüsyon–restorasyon hizmetleri, AYA donatı projesi hizmetleri, iç mekanda bitkisel tasarım hizmetle ve AYA yönetimi gibi hizmetler Peyzaj Mimarlığı disiplini içinde tanımlanmıştır.

Ancak Mevcut İmar Mevzuatında mesleki görev ve sorumluluk tanımlanmamıştır. Sadece 30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde; AYA'lar için ekolojik, doğal ve kültürel verilere dayalı olmak üzere, peyzaj mimarlarınca peyzaj projesinin hazırlanması (Madde-57(5) fırcasında) tanımlanmıştır.

28242 Sayılı Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik (23.03.2012)'te Md.11:de Yetkiler; (1)Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanlarda hazırlanacak her tür ve ölçekte planların müellifi, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısıdır.(2)İlk kez yapılacak koruma amaçlı imar planları ile revizyon ve ilave koruma amaçlı imar planlarının müellifi şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı olup, planlama ekibinde alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak şehir plancısı ve peyzaj mimarı ile birlikte orman mühendisi, ziraat mühendisi, çevre mühendisi, mimar, harita-kadastro mühendisi, hidrolog, biyolog, zoolog, ekolog veya gerekli görülen diğer meslek gruplarından yeterli sayıda uzman görev alır tanımlanmıştır.

644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK doğrultusunda çıkarılan Yönetmelik Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik'te Madde-10/2: Plan açıklama raporunda, alanın büyüklüğü ve özelliğine göre; doğal ve çevresel değerlerin etkileşim-geçiş sahası da dikkate alınarak sürdürülebilirliğini, mutlak korunmasını ve gelecek nesillere intikalini sağlamak amacıyla, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları, yapılaşma düzeni, yoğunluk ve benzeri konularda tasarım esasları ve uygulama ilkeleri, açık alan sistemi, yaya ve taşıt dolaşımı gibi hususları içerecek şekilde hazırlanacak ve hazırlatılacak hedef-

ler, araçlar, stratejiler ile kentsel tasarım, peyzaj ve benzeri hususlar daha detaylı olarak yazılı ve çizili olarak yer alır.

Kentsel açık ve yeşil alanların planlanması, tasarımı, uygulama ve yönetimi ile ilgili sorumlu disiplin Peyzaj Mimarı mesleğidir. Ancak kent planlama sürecinde peyzaj mimarları ne yazık ki yer almamaktadır. Kentsel tasarım sürecinde ise en etkin meslek disiplini konumunda olup kamusal açık ve yeşil alanlar kent tasarımının en önemli bileşenini oluşturmaktadır.

AYA'lara yönelik kurumsal veya yönetsel yetki ve sorumluluk boyutu

25531 sayılı-5216 no.lu Büyükşehir Belediyesi Kanunu (23.07.2004) Madde-7: Büyükşehir Belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları: (g) BB yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak, kentsel tasarım projelerine uygun olarak.... meydan, bulvar, cadde, yol ve sokak ad ve numaraları ile bunlar üzerindeki binalara numara verilmesi işlerini gerçekleştirmektedir.

25874 sayılı 5393 no.lu Belediye Kanunu'na (13/07/2005) göre Md.14.'de Belediyeler: (5) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı,..... şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım,.....hizmetlerini yapar veya yaptırır.

TMMOB PMO Ana Yönetmeliği (15/1/2006)

Md.7.'de Peyzaj Mimarları Odasının amaçları b) Gelecekte de yaşanabilir insan yerleşimleri yaratmak amacıyla bilimin ve sanatın ışığında, var olan doğal ve kültürel kaynakları korumayı, geliştirmeyi, onarmayı ve olabildiğince en uzun süre ve en uygun biçimde yararlanmayı hedefleyerek açık ve/veya yeşil alanların peyzaj planlama, tasarım, projelendirme, uygulama ve yönetimini yaşama geçirmek, peyzaj mimarlığında toplumun her kesimindeki insana hizmet edecek kamu ve toplum yararını oluşturacak çalışmalar yapmaktır.

28713 sayılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (20.07.2013)

Md.4.(1) Ulusal erişilebilirlik izleme sistemi: Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılarda erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının takip edilmesini Md.6.da ise Komisyon tarafından izlemek, denetlemek ve rapor hazırlamak görev ve yetki verilmiştir.

29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği

Md.1.'demekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülür.

Md.35.'de ise (1) Planların, üst kademe planlara, bu Yönetmeliğe ve imar mevzuatına uygunluğunun sağlanması planı yapan ve onaylayan idarelerin sorumluluğundadır. Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelerce, dışında il özel idarelerince onaylanan her tür ve ölçekteki mekânsal planların; üst kademe planlara.....uygunluğunu izleme ve inceleme işlerini Bakanlık yürütür.

30113 sayılı Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde

Md.66.(2)'ye göre Mimari estetik komisyonları idare bünyesindeki en az biri mimar olmak üzere inşaat mühendisi, peyzaj mimarı, sanat tarihçisi, şehir plancısı ve harita mühendisinden oluşmaktadır.

Md.69.(1) ye görehazırlanan, arazi kullanım ve yapılaşma kararları getiren mekânsal planların yapımına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları.....Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülür.

Mevcut Mevzuatta Belediye Kanunu'na göre kamusal yeşil alanlardan sorumlu ve yetkili Belediyeler olduğu görülmektedir. Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda ise yeşil alan kavramı kullanılmamış sadece Madde-7'de.....meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak şeklinde görev ve yetkileri olarak tanımlanmıştır. Buda önemli bir çelişkiyi oluşturmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ise Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ve Planlı Alanlar İmar Yönetmelikleri uygulamalarından sorumlu olduğu görülmektedir. 28713 sayılı Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nde AYA'ların, erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlenmesi kapsamında oluşturulacak komisyonlarda peyzaj mimarı da yer almasına rağmen birçok kentte uygulamaya yansıtılmamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel açık ve yeşil alanlar (AYA) nitelik ve niceliklerine göre kent ekosistemine ve kent insanına sosyal, ekonomik, ekolojik, estetik, rekreasyonel, psikolojik vb. çok yönlü hizmet ve katkılar sağlamaktadır. Bunu tam olarak yerine getirebilmeleri için mevcut mevzuatta bilimsel ve teknik düzeyde eksikliklerin giderilmesi, kent içi ve dışı yeşil alanların birbirleriyle bağlantılı, bütüncül ve sürdürülebilir ekolojik sistem dahilinde planlanması, tasarımı ve yönetimini gerektirmektedir. Bunun için;

- Öncelikle kentler için yaşamsal değere sahip AYA'larla ilgili acil olarak bir yasa veya yönetmelik çıkarılmalıdır. Örneğin "Açık ve Yeşil Alanlar Yönetmeliği" veya "Kentsel Yeşil alt Yapı Sistemleri Yönetmeliği" çıkarılmalı ve mevcut mevzuatla ilişkilendirilmelidir.

- Kent-kır-bölge ve ülkesel ölçek bütününde yeşil alt yapı sistemleri tanımlanmalı, işlevler belirlenmeli ve mekânsal organizasyonu için gerekli süreç ve araçlar tanımlanmalıdır.

- Bu amaçla AYA sistemleri bütüncül olarak üst ölçekte kurgulanmalı ve kent bütününde düzenli dağılımı sağlanmalı, kent içi ve kent dışı yeşil alan sistemleri arasında organik bağlantı kurulmalıdır. Çünkü küçük ve çok parçalı olan kentsel yeşil alanlar, kent ekosistemine, doğal bitki ve yaban hayatının gelişmesine olanak sağlayamamakta, kullanıcının çok yönlü işlevsel kullanımını sınırlamakta ve aynı zamanda bakım maliyetlerini artırmaktadır.

- AYA'lara ilişkin öncelikle üst ölçekte bazı fiziki plan kararların (Çevre Düzeni Planları, Metropolitan Alan Planları, Nazım İmar Planları vb.) alınması ve bu bağlamda kentsel "Stratejik Açık ve Yeşil Alan Sistemleri Planlamasının" yapılması gerekmektedir. Üst ölçekten alt ölçeğe kadar fiziki kararlar ölçeğe göre ayrıntı düzeyleri verilmek suretiyle ilişkilendirilmelidir. Alt ölçekte ise Uygulama İmar Planları(1/5000, 1/1000 ölçekte) ile AYA sistemleri ve tiplerine göre fiziki plan kararları alınarak kentsel tasarım ölçeğine (Uygulama Peyzaj tasarım Ölçekleri: 1/500, 1/200, 1/100 ölçeklerde ve detay ölçeklerde ise 1/50-1/1 arası) ilişkilendirilmeli ve rehber oluşturulmalıdır.

- Mevcut mevzuatta yeşil alan tanımında Toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence, rekreasyon ve rekreatif alanları toplamı olarak ifade edilirken çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence (rekreasyon) alanları ve millet bahçeleri şeklinde sınıflandırılmıştır. Ancak bilimsel ortamda yeşil alanlar daha geniş olarak tanımlanmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda yeşil alan kavramı bütüncül olarak şu şekilde tanımlanabilir; Kentin ekolojik, ekonomik, sosyal-kültürel ve estetik açıdan önemli hizmet ve katkılar sağlayan, kent kimliğini ve karakterini oluşturan, aktif ve pasif rekreasyon kullanım imkanı sağlayan, doğal ve kültür bitkileri ile kaplı kamusal ve özel mülkiyetli fiziksel ortamlardır.

- Mevcut mevzuatta yeşil alanlarla ilgili ortak ve bütüncül bir kavramsal çerçeve, tipolojik sınıflandırma, temel ilkeler ve standartlar mutlaka tanımlanmalıdır.

- Açık ve yeşil alanların hizmet verme ve etkinlik ölçeğine göre kent içi ve kent dışı olası açık ve yeşil alan tipolojik sınıflandırma ise şu şekilde önerilmiştir (Çizelge-1).

Çizelge 1. Ülkemizde olası açık ve yeşil alan tipolojik sınıflandırma önerisi

	Açık ve Yeşil Alan Tipleri	Kamusal	Yarı	Özel	Özel	Ülkesel	Bölgesel	Kent	Kır
Kentsel Ve Yerleşim Yeşil Alt Yapı Sistemleri	Konut Bahçeleri		x	x				x	x
	Konut Avluları ve Teraslar		x	x				x	x
	Konut Çatı Bahçeleri		x	x				x	x
	Toplu Konut Bahçeleri		x	x				x	x
	Mahalle Parkları	x						x	x
	Semt Parkları	x						x	
	Oyun ve Spor Alanları	x	x	x				x	x
	Oyun ve Çocuk Bahçesi	x	x	x				x	x
	Mezarlıklar	x	x					x	x
	Kent Parkları	x						x	
	Meydanlar	x						x	x
	Yol ve Refüj Yeşil Alanları	x	x					x	x
	Fuar, Panayır ve Eğlence Alanları	x	x	x				x	
	Eğitim Kurumları (Anaokulu, İlkokul, Lise, Üniversite Yerleşkeleri)	x	x	x				x	x
	Hastane ve Sağlık Kurumları	x	x	x			x	x	x
	Diğer Resmi Kurum ve Kuruluşların Yeşil Alanları	x	x	x				x	x
	AVM ve Dinlenme İstasyonları vb.	x	x	x				x	
	Millet Bahçesi	x					x	x	x
	Piknik Alanları veya Mesirelik Alanlar	x	x	x				x	x
	Botanik ve Arboretum Bahçeleri	x	x	x	x		x	x	x
Hayvanat Bahçeleri	x	x	x	x		x	x		
Kent ormanları	x	x					x		
Koruluklar	x	x	x				x	x	
Kıyı Alanları	x	x	x	x		x	x	x	
Kentsel tarım alanları	x	x	x	x		x	x	x	
Meyvelik, Kavak vb. Ağaç Plantasyonları			x	x			x	x	
Tarımsal Amaçlı Yeşil Alanlar (Bağ, sulu ve kuru tarım alanları vb.)			x	x			x	x	
Fidanlıklar ve Bitki Üretim Alanları	x	x	x				x	x	
Tabiat Parkları	x				x	x	x	x	
Sit Alanları	x				x	x	x	x	
Milli Parklar	x				x	x			
Tabiatı Koruma Alanları	x				x	x			
Bölge Parkları	x				x	x			
Biyolojik Çeşitlilik Alanları	x				x	x			
Devlet ve Özel Ormanlar	x	x	x		x	x			
Gen Kaynağı Alanları	x				x	x			
Yaban Hayatı Koruma Alanları	x				x	x			
Özel Çevre Koruma Bölgeleri	x				x	x			

- Mevzuatta sadece nicelik olarak nüfusla ilişkilendirilmek suretiyle asgari sosyal ve teknik altyapı alanlarına ilişkin Belediye ve mücavir alan sınırlarında tüm Nüfus 0-100.000 için kişi başına 10 m² yeşil alan öngörülmüştür. Ülkemizdeki kentlerin hiçbirinin bu standardı yakalayamadığı bilinmektedir. Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından her ile “millet bahçesi” ile kişi başına yeşil alan miktarını 2023 yılında 15 m²’ye çıkarılması hedeflenmiştir.

- Aktif yeşil alan tanımı yurtdışı tanımların aksine, ülkemizde çok sınırlı tutularak park, çocuk bahçesi ve oyun alanları ve millet bahçesi şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak aktif yeşil alanlar, tüm kullanıcıların farklı rekreatif amaçlarla yararlanabildikleri kamusal yeşil alanların tümü sayılmalıdır. Bu bağlamda sadece millet bahçeleri ile değil kamusal yeşil alanlarla birlikte niceliğin artırılması sağlanmalıdır.

- Buna ek olarak niceliksel artış, kentsel açık ve yeşil alanların bütüncül ve eşit mekânsal dağılımları sağlanmalı, alan büyüklükleri, tipolojik özellikleri, nitelikleri, standartları, sosyo-kültürel, ekonomik ve rekreasyonel hizmet ve katkıları vb. faktörler dikkate alınarak çok yönlü yeşil alan analizleri ve uygun yer seçimi yapılmalı, kent planlama ve kentsel tasarım kararlarına yansıtılmalıdır.

- Günümüzde yaşanan iklim değişikliği kapsamında kent ekosistemine sunduğu olumlu hizmet ve katkılarla açık ve yeşil alanların önemi daha da artmıştır. Bu amaçla kentsel alanda özellikle ağaç sayısı ve kapladığı yüzey alanının artırmak suretiyle karbon tutma ve depolama görevini üstlenmesi önemli stratejik bir eylem olarak uygulanmaktadır. Nitekim Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği’nde yapıyı çevrede her 30 m² de bir ağaç dikme zorunluluğu getirilmiştir. Bunun yanı sıra AYA tiplerinin beklenen hizmet ve katkıları sağlayabilmesi için alan büyüklerinin tanımlanması ve planlamaya entegre edilmesi gerekmektedir. Örneğin mahalle parkı ile kent parkının tipolojik olarak alan büyüklükleri ve işlevsellikleri farklı olmalıdır.

- Kentsel kamusal yeşil alan planlamasında ulaşılabilirlik/ erişilebilirlik önemli bir faktör olup kullanıcının yeşil alana yürüme mesafesi Avrupa Komisyonu Kentsel Denetim raporunda 15 dakika olarak verilmiştir (European Communities, 2000). Yeşil alan tiplerine göre, örneğin; en fazla çocuk bahçelerine 10dk., semt ve mahalle parklarına 20dk., kent parklarına ise 30dk. yürüme mesafesi öngörülmelidir. Genel bir kural olarak, tüm kullanıcılar için evlerinin 300metrelik doğrusal mesafede (yaklaşık 5dk yürüme mesafesinde) yeşil alanlara erişebilmesi hedeflenmelidir.

- Kentsel planlama ve tasarımında yeşil alanlarla ilgili yapılacak envanter ve analiz sürecinde; kent/semte ve mahalle ölçeğinde yeşil alan tiplerine göre sınıflandırılması, alan büyüklüğü, yeşil alan-erişebilirlik ilişkisi, yeşil alan yer seçimi analizleri, yeşil alan- nüfus ilişkisi ve kişi başına düşen yeşil alan analizleri, yeşil alan ile yerel kimlik ilişkisi, kullanıcı talep ve eğilimler, yeşil alanlarda mevcut kullanılan bitki türleri ve analizi, yeşil alanlarda kullanılan kentsel donatı ve mobilyalar, malzemeler, yeşil alan ile sosyal ekonomi ilişkisi, yeşil alan ekosistem ilişkisi gibi birçok ölçüt göz önünde bulundurulmalıdır.

- Kamusal alanların oluşturulmasında ve kullanımında eşitlik ilkesi temel teşkil etse de, kent genelinde yeşil alan miktarı ve kent insanının yararlanma biçimleri ve düzeyleri eşit olamamaktadır. Bu nedenle AYA'nın her mahalledeki nüfus yoğunluğuna göre yeşil alan ayrılması ve konumlandırılması gerekmektedir.

- AYA'lara ilgili mevzuatta planlama, tasarım, denetleme ve yönetiminde kurumsal ve mesleki yetki ve sorumluluklar detaylı olarak tanımlanmalıdır.

- Kentsel kamusal yeşil alanların yönetiminden sorumlu Belediyelerde mevcut "Park ve Bahçeler Müdürlüğü" yerine "Kamusal Yeşil Alanlar Yönetim Birimi" oluşturulmalı ve daha etkin ve yetkin hale getirilmelidir.

Kamusal kentsel yeşil alanlar, *"kent insanlarına ve kent ekosistemine yapılabilecek katma değeri yüksek en önemli bir yatırımdır"*. Bu nedenle yasal, planlama, tasarım, uygulama, yönetim gibi çok yönlü boyutları ile ele alınmalıdır.

Extended Abstract

Current Legal Status of Urban Open and Green Areas and Problems in Practice

*

Atila Gül

ORCID: 0000-0001-9517-5388

Gizem Dinç

ORCID: 0000-0003-2406-604X

Tuğba Akın

ORCID: 0000-0003-2483-3448

Aslı İlayda Koçak

ORCID: 0000-0001-5829-2403

Purpose: Nowadays, qualitative and quantitative structure of urban open and green spaces is important in creating sustainable and livable cities. The general character of the cities emerges as a result of the relationship and interaction of the 3 main types of spatial characters. These are; the location, density and distribution of all kinds of buildings or building spaces for different purposes, the location, density and distribution of transportation spaces, the location, density and distribution of the open and green spaces. Urban open and green spaces are the most important component of the cities with their multifaceted services and benefits, especially for citizens and urban ecosystems. The fact that the amount of green space per capita owned by the cities is accepted as the indicator of civilization is the most important proof of this. It is known that the urban population, geographical location, socio-economic characteristics and green space usage are effective in determining urban open and green space standards. The location, typological classification and analysis, spatial distribution, adequacy of urban open and green spaces are effective in functional urban planning and design. Creation of open and green spaces are implemented and taken into account as defined in The Zoning Plan and Spatial Plans Construction Regulation in Turkey.

Method: Existing legal regulations related to open and green spaces in Turkey have been examined. The existing problems and deficiencies in the

conceptual framework, definitions, standards, analysis processes were identified. Examples from other countries were studied. Then open green spaces were taken into consideration and classification systems in Turkey. In this context, suggestions were made on how to create and reflect open and green spaces in urban planning and design.

Findings: The open and green spaces are defined in the Social Infrastructure Areas heading of the Spatial Plans Construction Regulation. Open and green spaces are the general name given to the spaces (educational facilities, health facilities, religious, cultural and administrative facilities, indoor and outdoor sports facilities, parks, children's playground, playground, square, recreation area) made by the public or private sector in order to meet the cultural, social and recreational needs of individuals and society, to provide a healthy environment to the individuals and society and to improve the quality of life of the individuals and society. Spatial Plans Construction Regulation aims to protect and develop natural and cultural values and to create sustainable, healthy and safe environments. However, it is seen that the typologies of open and green spaces which have an important share in the provision of healthy living environments to the society are not taken into consideration adequately in the zoning regulation of planned spaces. It was determined that the necessary attention was not paid to the urban open and green areas in terms of planning. In most of the cities, it is seen that green spaces do not reach the standards of 10 m² green space per capita in the legislation and they are at very low values and insufficient in quality and quantity.

Since there is no detailed information about open and green spaces, their typologies and their standards in the legislation, wrong decisions are taken and wrong practices are applied in development plans. As the legal legislation does not include typological classification, definition and standards in terms of open and green spaces, it has been determined that there are no operations for open and green spaces in the analysis and synthesis stages of zoning plan. Although urban open and green space systems have been defined in scientific studies, they didn't be placed on a legal basis and integrated into zoning plan.

Result: Urban open and green spaces play an important role in improving the quality of life of cities. In order to create sustainable, livable and ecological cities; a multi-purpose, flexible and systematic understanding of urban planning and design is required. And this understanding must be associated with the legislation. For this purpose, Open and Green Space Law or regulation

should be enacted. How to handle the planning and design process of open and green space system in Turkey should be determined and analyzed.

The importance of open and green areas has increased even more with the positive services and contributions it provides to the urban ecosystem within the scope of climate change experienced today. In addition, in order for the open green area types to provide the expected services and contributions, the area sizes should be defined and integrated into planning. In addition to this, quantitative increase, holistic and equal spatial distribution of urban open and green areas should be ensured, multi-faceted green area analyzes and appropriate location selection should be made by taking into account the size of the area, typological characteristics, qualities, standards, socio-cultural, economic and recreational services and contributions. Open green areas should be separated and positioned according to the population density in each neighborhood. Although the principle of equality is the basis in the creation and use of public spaces, the amount of green space and the level of benefit of the city people are not equal throughout the city. For this reason, open green areas should be separated and positioned according to the population density in each neighborhood. In addition, professional responsibilities for planning, design, maintenance and management need to be defined in detail in laws related to open green spaces. As a result, urban planning and urban design decisions should be considered within these factors.

Kaynakça/References

- Aksoy, Y. (2014). Türkiye’de yeşil alanlarla ilgili yasal düzenlemeler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 26, 1-20. <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/1430/M00689.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden erişilmiştir
- Altınok, E.B., Coşgun S., Kılıçoğlu H., Kutlu, M. (2017). Yapı ruhsat aşamasında peyzaj projesi. [Adobe Digital Editions sürümü].: http://peyzajmimoda.org.tr/resimler/ekler/7b8eace9f0b4a29_ek.pdf adresinden erişilmiştir.
- European Communities, (2000). *The Urban Audit: Towards the benchmarking of quality of life in European cities*. Vol I, II and III, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Arazi ve Arsa Düzenlemeleri Hakkında Yönetmelik, (2020, 22 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı: 31047). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200222-2.htm> adresinden erişilmiştir.
- Benedict, M. A. ve McMahon, E.T. (2006). *Green infrastructure, Washington*: Island Press.

- Berke, R. (2006). *Urban land use planning*, 5th edition. Chicago:University of Illinois.
- Boğaziçi Kanunu, (1983, 22 Kasım). *Resmi Gazete* (Sayı: 2960). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18229.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Chong, S., Lobb, E., Khan, R., Abu-Rayya, H., Byun, R., ve Jalaludin, B. (2013). Neighbourhood safety and area deprivation modify the associations between parkland and psychological distress in Sydney, Australia. *BMC public health*, 13. doi: 422 10.1186/1471-2458-13-422.
- Eraslan, Ş., Gül, A., Örucü, Ö.K. (2014). *Sağlıklı kent olma yolunda kentsel yeşil alanların rolü. SDU II. Uluslararası Davraz Kongresi*, 29-31 Mayıs 2014, Isparta, Türkiye, (s.2247-2270). ISBN: 978-9944-452-82-3.
- European Environment Agency, (EEA) (2020). 7th Environment Action Programme to 2020. <https://ec.europa.eu/environment/action-programme/index.htm> adresinden erişilmiştir.
- Gezer, A. ve Gül, A. (2009). *Kent ormanlığı-kavramsal-teknik ve kültürel boyutu*. Isparta: SDU Basım Evi.
- Gezer, A., Gül, A. ve Yücedağ, C. (2009). *Kent ormanlığı'nın kavramsal süreci ve bazı temel kavramlarla ilişkisi*. Gezer, A. ve Gül, A. (Ed.), *Kent Ormanlığı-Kavramsal-Teknik ve Kültürel Boyutu* (ISBN : 978-9944-452-30-4) içinde. Isparta: SDU Basım evi.
- Gül, A. ve Küçük, V. (2001). Kentsel açık-yeşil alanlar ve Isparta kenti örneğinde irdelenmesi, *S.D.Ü. Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 27-48. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195601> adresinden erişilmiştir.
- Khan, A. M. (2012). Planning Standards for recreational facilities and open space in the context of urban areas of Bangladesh in Khan, A. M. (2014). *Revisiting Planning Standarts fore resreational Facilities in Urban Areas. Equality in the City : Making Cities Socially Cohesive*.
- Lachowycz, K., & Jones, A. P. (2013). Towards a better understanding of the relationship between greenspace and health: Development of a theoretical framework. *Landscape and Urban Planning*, 118, 62–69. doi: 10.1016/j.landurbplan.2012.10.012
- Luo, M. (2014). Strategies for urban green space system plan based on the eco-oriented development mode. *BioTechnology An Indian Journal*, 10(19), 11447-11451.
- Maes, J.,Zulian, G., Günther, S., Thijssen, M., ve Raynal J. (2019) *Enhancing resilience of urban ecosystems through green infrastructure (enroute) final report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Maryanti MR, Khadijah H, Muhammad Uzair A, Megat Mohd Ghazali MAR (2016). The urban green space provision using the standards approach: issues and challenges of its implementation in Malaysia. *WIT Trans Ecol Environ*, 210, 369–379. doi: 10.2495/SDP160311
- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (MPYY), (2014). *Resmi Gazete* (29030 Md5.9(Erişim Tarihi 10.12.2019))

- Morar, T., Radoslav, R., Spiridon, L. C., and Pacurar, L. (2014). Assessing pedestrian accessibility to green space using GIS. *Transyloanian review of Administrative Sciences*, 10(42), 116-139.
- Mpofu, T. P. Z. (2013). Environmental challenges of urbanization: A case study for open green space management. *Research Journal of Agricultural and Environmental Management*, 2(4), 105-110.
- Önder, S., Polat, A.T., (2012). Kentsel açık-yeşil alanların kent yaşamındaki yeri ve önemi. *Kentsel Peyzaj Alanlarının Oluşumu ve Bakım Esasları Semineri*, 19, 73-96. Kon-ya.
- Özbilen, A. (1991). *Kent içi açık alanlar ve dağılımı, tarihi eserler ve gelişen yeni yapılaşma*. K.T.Ü. Orman Fakültesi, Genel Yayın No:155,F.Y.N: 17, Trabzon.
- Öztan, Y. (1968). *Ankara şehri ve çevresi yeşil saha sisteminin Peyzaj Mimarisi prensipleri yönünden etüd ve tayini*, Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Öztürk, B. (2004). *Kentsel açık ve yeşil alan sistemi oluşturulması: kayseri kent bütünü örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Pamay, B., (1978). *Kentsel peyzaj planlaması*. İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Yayın No: 2486, İstanbul.
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, (PAİY), (2017, 3 Temmuz). *Resmi Gazete* 3 Temmuz 2017 tarih ve 30113 sayılı Madde 4.vvvv) fırcası 28 Şubat 2019 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm> adresinden erişilmiştir.
- Singh, V. S., Pandey, D. N. and Chaudhry, P. (2010). Urban forests and open green spaces: Lessons for Jaipur, Rajasthan, India. *RSSPCB occasional Paper*, 1, 1-23.
- Taylor, L., Hochuli D.F. (2017). Defining greenspace: Multiple uses across multiple disciplines. *Landscape and Urban Planning*, (158), 25-38.
- Theobald, W. (1984). A history of recreation resource planning: The origins of space standarts. *Leisure Studies*, 3(2), 189-200.
- World Cities Culture Forum, (2018). 12 Haziran 2020 tarihinde http://www.worldcitiescultureforum.com/assets/others/181108_WCCR_2018_Low_Res.pdf adresinden erişilmiştir.
- World Health Organization (WHO), (2017). Urban green spaces:A brief for action. 12 Nisan 2020 tarihinde https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/342289/Urban-Green-Spaces_EN_WHO_web3.pdf adresinden erişildi.
- World Health Organization, (WHO), (2010). *Urban planning, environment and health: from evidence to policy action-Meeting Report-World Heal Organ Reg Off Eur* :119.doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.biomaterials.2008.12.054>
- Yazgı, D. ve Yılmaz, T. (2017). *Yeşil altyapı kavramının ilgili yasal düzenlemeler içerisindeki yeri ve uygulamaya yönelik öneriler*. 6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi Söylem ve Eylem. 101-115. Antalya.
- Yıldızcı, A.C. (1987). *Kentsel yeşil alanlar*.Yüksek Lisans, Ders Notları, İstanbul.